
Regionalizmus v Evropě národních států

Je regionalizmus cestou k evropskému sjednocení?

Josef Stingl

I. Dějiny se nezastavují

Můj předchůdce v několika úřadech, státní ministr Hans Schütz vždycky říkával: „Nestane se nic, co už jednou bylo – nic nezůstane tak, jak je.“ I já to tak vidím.

Zastávám názor, že dějiny nejenom nesetrvávají v dnešní podobě, ale že pro nás mají spíše přichystány nové a možná ještě horší konfrontace než ty minulé, a proto velmi záleží na tom, abychom se při analyzování současné situace neoddávali žádným sebeklamům.

V němčině existuje rčení „pro samé stromy není vidět les“, což znamená, že se člověk věnuje jednotlivým problémům, které ho bezprostředně tísní, a že přehlídí velké souvislosti, které by mu spíše než cokoli jiného poskytly informace o tom, co ho čeká a jak by si měl počínat. Především, že když vám nyní zde předkládám svůj pohled na věci, pak je to pohled zcela osobní. Já – oproti všem, kteří v dějinách hledají a dokládají zčásti ideologické či sociologické zákonitosti – nesdílím názor, že se nějaký dějinný průběh dá takřka matematicky dokázat; platí to i o této stati. Dovolte mi, abych použil následující přirovnání – je to spíše jako ve válce nebo v bitvě. Velitelé na obou stranách si opatří co nejvíce informací pomocí průzkumu a cílených výpadů, aby zjistili sílu a záměry protivníka. Pak si ale musejí vytvořit svůj vlastní úsudek, a to vždycky se započtením významného faktoru nejistoty, a poté musejí jednat, aniž by předem znali jednoznačnou ověřitelnou odpověď na všechny otázky. Takový už je život téměř ve všech oblastech. Člověk jedná ne sice v naprosté temnotě, ale většinou také ne v jasném denním světle, nýbrž ponejvíce v nej-různějším šeru či pološeru.

To především proto, aby předešel mylným interpretacím mé analýzy.

Druhý bod se týká již zmíněného „lesa ze samých stromů“. Les vidíme – přes jednotlivé stromy – jen tehdy, jestliže zaujmeme větší místní i časový odstup. Pojmout do zorného pole větší zeměpisný prostor nežiní dnes žádné potíže. Vzhledem k bouřlivému technickému rozvoji v oblasti dopravy a komunikací i k důsledkům, které z toho plynou zejména pro hospodářství, jsou takové souvislosti většině lidí zřejmé, neboť při jejich přehlížení pocítují okamžitě nepřehlédnutelné nepříznivé důsledky.

Jinak je tomu s časovými prostory, tj. s dějinami. Existuje dnes jakési moderní barbarství, které na rozdíl od původního hrubého barbarství, jak je známe z historie, může být velice výkonné a vysoce vzdělané. Spočívá v tom, že nebere na vědomí nic jiného, než co má hmatatelně před sebou dnes a co čeká bezprostředně zítra. Historie je podle něj mrtvá a na zítřek nemá již žádný vliv. Tento názor není nahodilý; je poslední konsekvencí ideje pokroku, ustavičně směřujícího k něčemu novému, co je automaticky považováno také za něco lepšího. Dějiny z tohoto pohledu nehrají žádnou roli.

Je to však zužování horizontu, jímž se vytrácejí ze zorného pole právě ony velké souvislosti. Mluvím-li o „regionalizmu v Evropě národních států“, pak musím začít tím, že nejprve umístím „národní stát“ do správného horizontu.

Národní stát není – jak zajisté víte, leč je na místě to zdůraznit – rozhodně nějakou historickou formou, v níž by se lidé organizovali odedávna, nýbrž je to výtvar doba až teprve nedávno, tj. v dnešní podobě vnikl národní stát v Evropě až v průběhu minulého století,

ačkoli jednotlivé státy na západě Evropy žily již po staletí v předcházejících formách. Tisíceletí dějin neprobíhala ve formách národních států. Jako všechno v dějinách má i národní stát svůj začátek a jako všechno v dějinách bude mít také svůj konec, jehož svědky budeme možná ještě my sami, neboť v posledních zhruba 200 letech se běh událostí zrychluje s každou generací a v poslední době už s každým desetiletím.

Předběžně můžeme konstatovat, že naše století charakterizují *tři velké procesy rozpadu* v oblasti politické moci.

První zánik velkých, z historie až do naší doby přetrvávších nadnárodních říší nastal v první světové válce. Bylo to Rakousko-Uhersko, osmansko-chalífská říše a konečně říše ruských carů. Všude nastoupila na jejich místo řada pravých nebo fiktivních národních států. Jen v prostoru Ruského impéria byl rozpad na národní státy – s výjimkou jeho západního okraje – zabrzděn novou marxisticko-leninsko-stalinskou imperiální ideologií. Jak dnes můžeme vidět, pouze přechodně. Moskva je dnes tam, kde byla Vídeň a Istanbul před 70 lety, což ovšem nemusí znamenat, že další vývoj bude přesně stejný.

Druhý proces rozpadu nastal s druhou světovou válkou. Jeho výsledkem je ani ne tak zmizení evropského středu, který se v naší době zregeneruje, nýbrž zánik západoevropských koloniálních impérií, která nebudou už nikdy obnovena. I zde impéria nahradila takzvané národní státy podle západoevropského vzoru. Až na některé výjimky musí být označeny jako „takzvané“, neboť jejich základem není většinou žádný skutečný národ, nýbrž množství nejen etnických skupin, ale i celých etnik, a přitom byly ponechány koloniální hranice, které často etnické celky přetínají. Můžete si představit, jaká časovaná bomba zde tiká (aktuální příklad: Rwanda).

Konečně pak třetí proces rozpadu: problematizování samotných národních států v celém světě, tzn. – řečeno zcela drsně – blíží se rozpad současného uspořádání států. Tento výrok se zdá velmi opovážlivý, neboť každá doba se považuje jaksi za konečnou, trvalou. Naše doba v tom není výjimkou. Již však lze vycítit dějinný pohyb, který jsou dnes mnozí právě tak málo ochotni vnímat jako svého času impéria odsouzená ke zkáze a který však začíná nabývat stále bouřlivějšího rozsahu. Příkladem může být nejen rozpad Jugoslávie a Sovětského svazu, neboť v obou těchto případech by bylo možné říci, že se zde ještě jedná o rozpouštění mnohonárodních útvarů. Objevují se však známky toho, že se tento proces, jenž se už jednou celosvětově dostal do chodu, nezastaví na hranicích starých ani nových národních států. S příštími požadavky sebeurčení budou přicházet menšiny a etnický či jinak fixované skupiny v těchto národních státech, pokud nejsou etnický homogenní, což bude namnoze provázáno zpochybňováním hranic. Tento „kolový tanec“ zahájí bývalý Sovětský svaz a rozvojový svět, a tak se vytvoří obrovské bezpečnostní problémy. O jaký rozsah přitom půjde, ukazuje výzkum australských vědců, který konstatuje, že jen 9 % (ani ne desetinu!) současných států světa lze považovat za etnický homogenní. Právo na sebeurčení, které bylo svého času až do naší doby chápáno jako nástroj osvobození národů od impérií, se nyní začíná obracet proti následnému uspořádání států. Stalo se z něj dokonce „právo na destrukci“, chápáné jako sebeidentifikace změnou státní příslušnosti a ne osobitým uzpůsobením vnitřního uspořádání.

Ale nejen to. Současné uspořádání států světa spěje ke krizi i z jiného důvodu. V důsledku obrovského technického pokroku se svět nenávratně v několika příštích desetiletích smrští do té míry, že národní stát už téměř nikde nebude s to samostatně, tj. suverénně řešit velké problémy doby: bezpečnost, tváří v tvář vstupu jaderných zbraní do dějin; hospodářské a sociální uspořádání, tváří v tvář stále těsnějším vzájemným závislostem všech na všech; zachování životního prostředí, tváří v tvář hrozcím globálním katastrofám, které se zanedlouho mohou stát neodvratnými. Z toho plyne, že bude zpochybněno současné uspořádání států v celém světě, a to nejen shora – pod tlakem vzájemných svazků a částečného postupování svrchovanosti –, ale i zdola – uplatňováním práva na sebeurčení nebo přinejmenším na spolurozhodování ze strany etnických skupin, menšin i regionů.

Co tím chci říci? Nestojíme, jak se domnívá ideolog Státního departmentu USA Francis Fukujama, před koncem nebo završením dějin čaromocným zavedením liberální demokracie

a tržního hospodářství a nastolením harmonie demokratického společenství států ve Spojených národech, nýbrž spíše na začátku velmi nebezpečných a krvavých střetů snad na všech kontinentech, a to nejen proto, že se již začínají rýsovat nové konfrontační modely (např. Sever–Jih místo dosavadního Západ–Východ) a nové imperiální síly kolem rozdělení světových zdrojů (např. ropy), nejen proto, že se jaderné zbraně již začínají osamostatňovat (tj. vymykát se kontrole), ale především proto, že se současné státní uspořádání světa ukáže právě tak nevyhovující a neschopné zvládnout problémy, jako svého času tradiční impéria v jejich posledním stadiu, tváří v tvář tehdy nastupující éře národních států.

II. Tři podoby regionalizmu

Věnujme se nyní regionalizmu. Regionalismus se před několika lety stal všestranně užívaným moderním pojmem, který lze používat, ale i zneužívat jako heslo tím snáze, že si každý pod ním představuje něco jiného. „Evropa regionů“, vnesená politicky do hry zprvu Bavorskem, se mezitím stala požadavkem, v němž spoluzaznívá nespokojenost se současnou Evropou států, aniž by však kdokoli dokázal říci, co by mělo nastoupit na její místo, a především, jak by k tomu mohlo dojít.

I zde musíme vidět věci v širokém horizontu. Jsou *tři podoby současného regionalizmu*.

Za prvé to, co bych nazval makroregionalizmem, ačkoli tento pojem nepronikl do širšího povědomí kromě omezené skupiny vědců. Ve skutečnosti je však makroregionalismus silně přítomný. Zrodil se a rodí z pochopení nevyhnutelné skutečnosti, že se – jak již bylo řečeno – jednotlivé svrchované státy již samy nemohou vypořádat s velkými problémy doby. K makroregionalizmu patří velké účelové aliance – např. NATO, v dřívější době Varšavská smlouva, dnes SNS, Evropská unie, ale i sdružení menší vazebné síly, jako je KBSE, OAJ (Organizace africké jednoty) a další podobné, většinou kontinentální svazky. Tyto organizace se mohou velmi lišit svou strukturou, zaměřením i rozsahem a leckdy i svým charakterem, vázaným jen na nějaký přechodný, bezprostřední cíl, leč jedno je zde konstantní: nutnost a tlak na vytváření makroregionálních svazků všude ve světě.

Za druhé to, co bych nazval společensko-demokratickým regionalizmem. Je to protíváha proti hrozící centralizaci všech oblastí života vlivem techniky a mocenskopolitických svazků. V prostorově stále se zmenšujícím světě, kde všichni jsou stále závislejší na všech, kde se nedají odmítat řešení často prosaditelná jen z jednoho místa a kde i moderní komunikační techniky logicky předpokládají vytvoření ucelené sítě sbíhající se v jediném centru, v takovém světě existuje veliké nebezpečí, že se lidstvo bude rozvíjet ve směru jakéhosi státu termítů, v němž je všechno co nejlépe řízeno a – až po geny – kontrolováno. Nemylme se, to není panikaření, vždyť všechny nástroje k tomu jsou již k dispozici, respektive jsou rok od roku zdokonalovány ve výzkumných laboratořích. Nezastávám se tím nějakého romanticko-neokonzervativního postoje, který sice vychází ze správných poznatků, ale s vaničkou vylévá i dítě. Zde je třeba spíše říci, že není možné vrátit se do blahé minulosti, ba dokonce že řada centralistických tendencí je veskrze oprávněná, ale že bude nezbytně nutné vytvořit *protiváhu* proti tomuto rozbujelému centralizmu, aby byla zachována rovnováha. Touto protiváhou je v zásadě *regionalismus* jako politický výraz onoho *principu subsidiarity* vycházejícího z katolického sociálního učení, principu, podle něhož na všech státních a společenských úrovních má menší a nižší úroveň ve vztahu k příslušné vyšší úrovni zásadně právo vyřizovat samostatně všechny záležitosti, které může vzhledem k bližšímu vztahu k dané problematice a jejím přesnějším znalostem posuzovat lépe. Nadřízená úroveň smí proto zasáhnout teprve tehdy, když podřízená úroveň není s to náležitě splnit úkol pro nedostatek vlastní způsobilosti. Převedeno do politiky to znamená: tolik sebeurčení – u jednotlivců, v obcích, v regionech, v etnických celcích a ve státech –, kolik je možné, a takové minimum zásahů shora, jaké je právě nezbytné, ale pak také i zavazující. Politika má přitom stále co činit se správným vymezením. Subsidiarita je tedy princip dělby kompetencí mezi individualitou (jedinec, skupina) a solidaritou (souhrn občanů, makroregiony, společenství států).

Uvážíme-li, že podle prognózy předsedy Komise ES do poloviny tohoto desetiletí nebude již cca 80 % veškerých předpisů, týkajících se hospodářského a sociálního života 340 milionů příslušníků zemí EU, iniciováno a stanovováno v národních hlavních městech, nýbrž v Bruselu, a jestliže dále uvážíme, že právo Společenství má zásadně přednost před národními zákony, pak je zřejmé, že se po národní mediatizaci (mezinárodněprávní termín, označující přenášení svrchovanosti na jiný subjekt – pozn. překl.) pospolitostí, jež se zformovaly od minulého století, připravuje nová evropská mediatizace. Kdyby tato evropská centralistická mediatizace sama a naprosto ovládla pole, přestala by „Evropa“ v několika málo letech být pozitivním pojmem a stala by se pojmem negativním, k nesmírné škodě potřebného sjednocení.

Souhrnně řečeno, tato druhá forma regionalizmu je také demokraticky svobodomyšlnou protiváhou jak proti všemoci národního státu, tak proti napříště ještě hrozivější všemoci makroregionu. Jakých forem nabude tento regionalizmus zdola a jak bude moci být v Evropě účinný, je zatím zcela otevřenou otázkou (ještě se k tomu vrátím). Je však jasné, že taková protiváha je potřebná. Je nutné si ujasnit, že svrchovanost je třeba předávat nejen zdola nahoru, ale i shora dolů.

Za třetí. Třetí formou regionalizmu je regionalizmus překračující hranice. Národní státy Evropy stály vždycky v pohraničních prostorech zády k sobě. Protože téměř ve všech státech světa jsou nejen politická rozhodovací centra, ale i hospodářská a dopravní těžiště většinou vzdálena od hranic, pocívalo obyvatelstvo pohraničních oblastí na obou stranách silné znevýhodnění, projevující se nižší životní úrovní, vyšší nezaměstnaností, nepříznivou dopravní situací, a tím i sníženou ochotou k investování v pohraničních oblastech. Dnes se však v procesu evropského sjednocování objevuje potřeba přeměnit tento vztah (zády k sobě), zděděný z minulosti, ve vztah vzájemné pospolitosti. A z takovýchto potřeb se v posledních dvou desetiletích zrodil v rámci ES takzvaný přeshraniční regionalizmus.

Zatímco po celá desetiletí se v Bruselu pod regionálními problémy rozuměla jen podpora strukturálně slabých regionů cestou národních programů, v roce 1989 se poprvé dostala do zorného pole Komise ES podpora pohraničních regionů. V takzvaném programu INTERREG poskytla Komise ES pro období 1990–1993 poprvé 1,4 miliardy DM na zřizování, respektive rozšiřování přeshraničních komunikačních struktur a kooperačních sítí pro pohraniční regiony jak na vnitřních, tak i na vnějších hranicích ES. Od roku 1980 existuje také Evropská rámcová dohoda o přeshraniční spolupráci mezi územními společenstvími Rady Evropy. Ta nabízí modelové smlouvy i rámcové dohody. Zatím na Západě existuje na nestátní úrovni již více než 30 takových přeshraničních regionů, sdružených v Pracovním společenství evropských pohraničních regionů. Z nich vystupují do popředí především dva, rozsahem i strukturou velmi odlišné: *Německo-nizozemské Euregio*, jež zahrnuje na 100 měst a obcí se zhruba 2 miliony obyvatel a má vlastní výkonný i parlamentní orgán; a *Regio Basilensis*, založené dokonce na mezinárodněprávní bázi ve formě smlouvy mezi Spolkovou republikou Německo, Francií a Švýcarskem.

Z toho všeho je patrné, že i tato forma regionalizmu je pro budoucnost Evropy velmi významná. Má-li být odbourávání antagonistického nacionalizmu trvalé, děje se na hranicích, nebo se neděje vůbec.

Přeshraniční regionalizmus může mít však ještě jinou funkci. Může budovat mosty míru tam, kde právě v důsledku často svévolného stanovení hranic a takto vzniklých problémů menšin v nepravých národních státech byly v minulosti způsobeny hluboké rány, které se dnes při rozpadu systému států znovu otevírají. Nemusím uvádět žádnou dlouhou řadu příkladů takových současných konfliktů. Stačí jmenovat Jugoslávii, kde se konflikt šíří od severu k jihu, od Chorvatska k Bosně a odtud k Makedonii, a tak se povážlivě přibližuje k opravdové balkánské válce, poněvadž tam navíc mohou být zároveň dotčeny zájmy tří nebo čtyř států; nebo konflikt mezi Ázery a Armény. V prostoru SNS hrozí podobné konflikty, kam se jen podíváme.

Jak by zde mohl pomoci přeshraniční regionalizmus? Mohl by otupit ostří konfliktů kolem stanovení hranic tím, že by určitým pohraničním prostorům na obou stranách hranic

přinesl jistou svébytnost a tamnímu národnostně smíšenému obyvatelstvu určitý systém sebeurčení a spolurozhodování, který dnes věda označuje pojmem „*konkordantní demokracie*“, vzniklým ve Švýcarsku; to znamená tlak ke konkordanci, konsenzu mezi rozdílnými skupinami obyvatelstva, zcela nezávisle na jejich početnosti, což umožňuje jen společná správa. To samo by bylo tématem pro celovečerní přednášku. Zde se ale o tom nemohu déle šířit. Situaci nezmění ani články uveřejněné v novinách a v časopisech, ani přednášky na zasedáních, ani memoranda předkládaná vládám, a ještě méně dobře míněné napomínání těch, kteří již sáhli ke zbrani. Podstatný je pouze příklad, hmatatelný příklad. Podstatné je tedy jen to, že někde v Evropě vznikne *model takového přeshraničního regionu*, který nemá za cíl jen ozdravení hospodářství, dopravy či ekologie, ale na půdě zděděného národnostního sporu i řešení sporných národnostních, respektive etnických otázek. K něčemu takovému by bylo mohlo dojít například v Bosně a Hercegovině, dokud se ještě nezačalo střílet. Evropa to tehdy neviděla. K tomu by EU musela vůbec mít takový koncept i odhodlání jej prosadit, což ovšem obojí chybí. O něco takového se pokoušíme, aniž bychom čekali na popud shora, v německo-českém případě v zatím ještě se rodícím Euroregionu Egrensis.

Věřím, respektive doufám, že jsem objasnil, proč regionalismus ve všech třech uvedených formách je pro Evropu *životní nutností* a – co je ještě důležitější – že poslední varianta přeshraničního regionalismu v podobě překonávání národnostních, etnických sporů novou kvalitou jejich urovnávání bude rozhodovat o tom, zda zavládne globální mír, nebo se svět rozpadne v nových válkách. Neboť jedno je naprosto jisté; starými prostředky národních států, pouhými posuny hranic (které pak ve svých důsledcích vedou k nuceným přesunům obyvatelstva, k vyhánění i ke genocidě) nelze již tyto otázky řešit. I zde se již národní stát přežil. Ale co nastoupí na jeho místo? Tím se dostáváme k poslednímu bodu – k regionalismu jako cestě k evropskému sjednocení.

III. Třetí evropský impulz

Evropa je od konce druhé světové války – obrazně řečeno – obrovské staveniště, kde mnoho architektů a stavitelů se svými více či méně zdatnými stavebními čety a více či méně výkonnými stavebními stroji bez nějakého velkého plánování prostě staví a staví. Namnoze se na sebe navzájem ani neohlížejí, někdy je vede společný zájem, ale častěji jen zájem vlastního státu. Celé toto dílo uvedly svého času do chodu dva velké impulzy.

Za prvé, nutnost rychlé obnovy a zabezpečení kontinentu v té jeho části, která ještě zůstala svobodná, tj. která nebyla obsazena Sověty.

Za druhé, s tím souviselo začlenění Německa do evropských souvislostí, což bylo pro zajištění bezpečnosti nezbytné.

Nyní první motivace odpadla. Zato se dnes do Evropského unie tlačí osvobozená východní Evropa. Kromě toho se z pouhého začlenění Německa do Evropy vyvinula přinejmenším v hospodářském ohledu německá převaha v Evropě. To nejen leckde na Západě probouzí staré obavy, ale v důsledku německého znovusjednocení a s ním spojených hospodářských zátěží to vede i přímo v Německu, dříve horujícím pro Evropu, také k úvahám takového druhu, zda německá košile není bližší než evropský kabát. Vezměme si jen nedávný spor kolem Maastrichtských dohod a role německé marky jako známku toho, jak silně se začíná měnit všeobecný postoj k Evropě, tj. k potřebě společenství evropských národů.

Dosavadní vnější tlak odpadá. Evropské problémy se současně znásobují, neboť již prostě nejde zabežnit se v EU a chudší příbuzné nechat venku. Zároveň roste i německá váha, přinejmenším pokud jde o budoucnost, v zásadě ale všude roste též nespokojenost s Evropou – nespokojenost s bruselskou byrokracií, nespokojenost s neustále se zvyšujícími náklady, nejistota, pokud jde o nabízená řešení. Rovná dálnice do Evropy končí, dostáváme se do volného a nepřehledného terénu.

Co tedy dělat? O dvou věcech nemůžeme zřejmě pochybovat.

Za prvé o tom, že semknutí kontinentu do fungujícího společenství národů na této straně SNS (nebo jak se jen v budoucnu může jmenovat) je a zůstává nutností. K této nutnos-

ti patří tak jako dříve i vlastní vojenské zajištění na všechny strany, abychom nebyli vystaveni vydírání.

Za druhé o skutečnosti, že obě původní motivace pro Evropu – zabezpečení proti útoku z Východu a nutnost společné obnovy po válečné zkáze – odpadly a že bez nějaké nové – třetí – motivace hrozí nebezpečí, že Evropa bude spíše stavební ruinou než domem, v němž mohou všichni bydlet.

Co by mohlo být touto třetí motivací? Poté, co se Evropský parlament pro nedostatek kompetencí zredukoval na diskuzní klub, je třeba se poohlédnout po jiné rovině, podle evropského zakotvení hlubší, tj. bližší občanům. To by bylo logické jen tehdy, kdyby všude v evropských státech vznikající regiony – v samotné západní Evropě je jich dnes již třicet, ovšem velmi rozdílného charakteru – byly zapojeny do rozhodovacího procesu. Kdyby regiony v Evropě měly rovněž možnost do věcí mluvit, kdyby se ostošest nerozhodovalo přes jejich hlavy pouze na národní nebo evropské úrovni a z nich se nedělal jen prováděcí orgán, kterému se nakládají břemena, pak by bylo docela možné, že nějaké velké shromáždění evropských regionů poskytne v naší době poslední a rozhodující impuls evropské myšlenky, tj. semknutí kontinentu.

Co to znamená? To znamená, že Evropa zítřka nevzejde toliko z nějaké smlouvy mezi státy, z nějakého společného hospodářského prostoru, z nějaké centralistické, státy dosažené Komise a bezmocného Evropského parlamentu, ale že by ke třem jejím sloupům – k Radě států, Komisi a ústřednímu Parlamentu – musel přistoupit ještě čtvrtý sloup, *druhá komora*, Komora regionů a států, v níž by – podle návrhu rakouského profesora Frieda Esterbauera z Universität Innsbruck – seděli jak zástupci regionů, tak i poslanci z národních parlamentů, kteří by se podíleli na rozhodování ústředních orgánů i na rozhodování v národním a regionálním rámci, a tak by měli i právo o všem spolurozhodovat. Pak bychom se teprve dostali k „Evropě regionů“, která dnes bohužel není ničím víc než politickým heslem objevujícím se v projevech politiků.

Na závěr svého příspěvku bych chtěl uvést dvě závažné námítky, které hovoří proti vytvoření „Evropy regionů“.

První závažná námitka: Jak by se to vůbec dalo uskutečnit? Evropské státy mají tak rozdílné struktury a již existující regiony tak rozdílné velikosti a kompetence – od federalistického konceptu německých zemí až po 22 francouzských regionů, které existují sotva na papíře. Evropské státy by byly vehnány do gigantické restrukturalizace. Tuto námitku nelze jen tak odbýt. Její překonání by předpokládalo, že evropské státy mezi sebou uzavřou nějakou regionalizační dohodu. I na to již delší dobu existují návrhy. Existuje i Rada evropských regionů, přidružená k Radě Evropy, i když také nemá žádnou moc. Jednoduché by to nebylo. Ale tlak zdola v tomto směru sílí. Jestliže vlády neumožní regionům účast na jejich evropském rozhodování, může snadno nastat čas, kdy budou v Evropě dole vnímána jen stále se zvyšující břemena a souhlas bude všeobecně odmítán. Dříve bylo i pro podnikatele jednodušší rozhodovat se podle vlastních zájmů. Ale to nešlo natrvalo, přišly odbory a po některých zkušenostech už nebylo možné obejít se bez spolurozhodování v různých formách. Dnes je tomu tak mezi státy, respektive mezi Evropou a regiony, kam by ostatně mohly patřit i obce, tj. velké městské celky. Spolurozhodování zdola by mohlo mít i takovou podobu, že by rozhodující váhu měly regionální a komunální zájmy a jejich zastoupení, což znamená územní členění států zdola, s nímž jsou lidé spíše spjati a kde jsou pro ně věci přehlednější.

Druhá závažná námitka: Jestliže se již dnes při rozhodování dostáváme do značných těžkostí s trojím rozdělením pravomocí mezi státy, Komisi a Parlament, co potom ještě čtvrtý sloup, který znovu ještě všechno zkomplikuje? Tuto námitku je zajisté třeba vzít vážně. Sofisticky by se na ni dalo odpovědět, že kdybychom ji rozvedli dále, dostali bychom se až k tomu, že k řešení problémů zbývá jen rovina diktatury.

Jistě, kdo by si něco takového přál?! S tím má Evropa své zlé zkušenosti – od Napoleona až po Hitlera a Stalina. Vzdávám se tedy této argumentace a rád bych uvedl něco jiného. Odedávna se mluví o tom, že Evropa je charakterizována dvěma pojmy –

„jednota v rozmanitosti“ a „rozmanitost v jednotě“. Na rozdíl od některých jiných historických velkoprostorů je Evropa od počátku dějinnou formací, usilující o vzájemné vyrovnávání jednoty a rozmanitosti, svébytnosti a součinnosti. Jsou to dva póly, které patří k sobě, a jestliže bude jeden z nich vyřazen, pak to, co zbude, už není Evropa. Jsem si jist, že prezident Havel měl na mysli tento duchovní fundament, když řekl, „chceme zpátky do Evropy“.

Protože v dějinách však nejde o fixaci hesel tak, aby byla platná jednou provždy, ale jde o živoucí, měnícím se dobám uzpůsobenou dynamiku, nemůžeme ani dnes zůstat jen při tom, že jednota a rozmanitost jsou vyjadřovány pouze státy dochovanými z minulosti. Jde také o to – v naší době, v tomto posledním desetiletí evropského tisíciletí – nově vyjádřit vztah jednoty a rozmanitosti a pojmut jej hlouběji než dosud. To je smysl regionalizmu jako cesty k jednotě kontinentu; a právě tak zakotvení Evropy dole a jejího utváření směrem vzhůru na základě nového impulsu zdola.

Od nedávné doby se mluví o „novém světovém řádu“. Před dvěma lety, když toto heslo použil americký prezident, sdělovací prostředky překypovaly souhlasem. Mezitím se však ukázalo, že se jedná jen o velké plácnutí do vody a že věci se vyvíjejí hůře než dříve. Nepatřím-li k takovým důvěřivcům, kteří jsou ochotni přisoudit takovou roli Spojeným státům, pak tím ovšem vůbec nemíním ani naznačit, že by se toho snad mohla ujmout Evropa, stále ještě v mnoha otázkách vnitřně neujednocená. Ta má dost co dělat sama se sebou. Otázku nějakého nového uspořádání světa stejně nebude možné řešit tak, že se z nějakého mocenského centra národům řekne, co mají dělat a co nedělat, ale daleko spíše tak, že ve světě na různých místech vzniknou příklady lepšího uspořádání, které se budou šířit a nacházet následovníky.

Evropa by se mohla stát takovým příkladem, vezme-li slova o jednotě v rozmanitosti a o rozmanitosti v jednotě doopravdy, a to do hloubky až po regiony, obce a velké komunity lidské společnosti, od církví až po hospodářství, odbory, univerzity a veškeré jiné kulturní instituce. Na tom by záleželo. A regiony by mohly a měly být politicky účinnou, všechny hranice překonávající avantgardou takového nového uspořádání.

Naše rozhovory – míním konkrétně rozhovory mezi Čechy a sudetskými Němci – musejí však sloužit vizi společné evropské budoucnosti, nikoli k vzájemnému účtování. Jedině vyznání vlastní viny, nikoli poukazování na vinu druhého, vede křesťana dále kupředu. Měli byste jít příkladem a dávat podněty.

Poznámka: Příspěvek byl přednesen na shromáždění pořádaném Nadací Konrada Adenauera v Praze.